

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут економіки та
менеджменту
Кафедра суспільних дисциплін

07-03-465М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«Історичне джерелознавство»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня за освітньо-професійною програмою
«Середня освіта (Історія)»
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою
з якості ННІЕМ
Протокол № 09 від 12.02.2024 р.

Рівне – 2024

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни **«Історичне джерелознавство»** для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Історія)» спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)» денної та заочної форми навчання. [Електронне видання] / Клинова-Дацюк Г. Д. – Рівне : НУВГП, 2024. – 14 с.

Укладач: Клинова-Дацюк Г. Д., кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін.

Відповідальний за випуск: Олексін Ю. П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін.

Керівник групи
забезпечення

Прищеп О. П.

© Г. Д. Клинова-Дацюк, 2024
© НУВГП, 2024

Передмова

Навчальна дисципліна «Історичне джерелознавство» є однією із важливих складових підготовки ОП «Середня освіта (історія)». Освітня компонента передбачає ознайомлення студентів із основними типами джерел та джерельною базою історії України, опанування практики пошуку, виявлення, аналізу й використання джерел у науково-дослідній і педагогічній діяльності.

Мета вивчення дисципліни – ознайомити студентів з основними типами писемними джерелами з історії України, а також сформувані основні навички роботи з джерелами.

Основні завдання:

- ознайомити студентів з джерелознавчою термінологією, основними типами джерел, джерелознавчими методами та основними етапами наукової критики джерел;
- навчити оперувати джерелознавчими поняттями і категоріями;
- охарактеризувати та проаналізувати основні писемні джерела з історії України від найдавніших часів до початку XXI ст.;
- сформувати в студентів уміння самостійно вивчати та аналізувати історичні джерела;
- навчити критично оцінювати наративні джерела, зокрема мемуарні, епістолярні, які є відображенням позиції автора.

**Розподіл годин семінарських занять денної і
заочної форми навчання**

Змістова тема	Денна	Заочна
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні проблеми джерелознавства. Основні групи джерел з історії України.		
Т.1. Історичне джерелознавство як спеціальна галузь науки. Основні джерелознавчі категорії.	2 год.	1 год.
Т. 2. Методика пошуку, опрацювання і використання джерел	2 год.	1 год.
Т.3. Речові та зображальні джерела	2 год.	-
Т.4. Усні та лінгвістичні джерела	2 год.	-
Змістовий модуль II. Писемні джерела з історії України		
Т.5. Види писемних джерел. Джерела з історії Київської Русі та Галицько-Волинської держави.	2 год.	-
Т.6. Джерела литовсько-польської доби та Гетьманщини.	2 год.	-
Т.7. Джерела з історії України ХІХ – поч. ХХІ ст.	2 год.	-
Всього	14 годин	2 години

Модуль I. Теоретико-методологічні засади історичного джерелознавства. Основні групи джерел з історії України.

Тема 1. Історичне джерелознавство як спеціальна галузь науки. Основні джерелознавчі категорії.

План

1. Предмет і завдання та структура історичного джерелознавства.
2. Поняття історичного джерела.
3. Класифікація історичних джерел.

Підготувати усні відповіді на запитання.

Знати відповіді на контрольні питання до теми.

Контрольні запитання:

1. Визначення історичного джерела.
2. Джерельна база історичних досліджень.
3. Рівні джерельної бази (первісна і реальна).
4. Поняття класифікації історичних джерел, її різновиди.
5. Типи історичних джерел.
6. Особливості класифікації писемних джерел.

Практичне завдання

Підберіть історичні джерела до теми Вашої курсової роботи.

Література (*Тут і далі вказано номери джерел у списку рекомендованої літератури).

(1, 2, 3, 4, 5, 8, 17, 21, 22)

Тема 2. Методика пошуку, опрацювання і використання джерел

План

1. Поняття методики історичного джерелознавства.
2. Етапи роботи з джерелами.
3. Методика пошуку та виявлення джерел.
4. Джерелознавча критика, її основні етапи.

Контрольні запитання:

1. Що ви розумієте під методикою джерелознавства?
2. Що таке архівна евристика?
3. Які групи методів застосовуються у джерелознавчій критиці?
4. Що Вам відомо про методику встановлення справжності джерела?
5. Як проводиться атрибуція джерела (встановлення його авторства).
6. Особливості класифікації писемних джерел.

Практичне завдання

Зробіть класифікацію писемних історичних джерел з теми курсової роботи.

Література

(1, 2, 3, 4, 5, 8, 17, 21, 22)

Тема 3. Речові та зображальні джерела

План

1. Загальний огляд речових джерел з історії України: нумізматичні джерела, архітектурні пам'ятки, предмети озброєння та одягу.

2. Загальний огляд зображальних джерел з історії (Графічні книжкові зображення, портретні зображення, народні картини та ін.)
3. Кінофотовідеодокументи (аудіовізуальні).
4. Картографічні джерела.

Підготувати усні відповіді на запитання.

Знати відповіді на контрольні питання до теми.

Контрольні запитання:

1. Дайте загальну характеристику речових джерел та їх інформативних властивостей для історії України.
2. Назвіть основні групи речових джерел.
3. Чи визначається джерельна цінність нумізматичних пам'яток?
4. Охарактеризуйте роль предметів зброї у вивченні української історії.
5. Значення зображальних джерел для вивчення історії України.
6. У чому полягає цінність кінофотовідеодокументів як історичного джерела?
7. Назвіть основні різновиди картографічних джерел.

Література

(1, 2, 3, 4, 5, 8, 17, 21, 22)

Тема 4. Усні та лінгвістичні джерела

План

1. Загальний огляд усних джерел: прозові, віршовані усні джерела, усні історичні твори.
2. Загальна характеристика лінгвістичних джерел: антропонімічні та топонімічні джерела, слова іншомовного походження.

Підготувати усні відповіді на запитання.

Знати відповіді на контрольні питання до теми.

Контрольні запитання:

1. Назвіть основні групи усних джерел.
2. В чому полягає джерельна цінність усних джерел?
3. Які існують основні групи лінгвістичних джерел?
4. Розкрийте джерельне значення антропонімів.

Література

(1, 2, 3, 4, 5, 8, 17, 21, 22)

Змістовий модуль II. Писемні джерела з історії України.

Тема 5. Види писемних джерел.

Джерела з історії Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

План

1. Класифікація писемних джерел.
2. Писемні джерела іноземного походження про слов'ян та Русь.
3. Документальні джерела з історії Київської Русі та Галицько-Волинської держави.
4. Літописи як історичні джерела.
5. Давньоруська література та її особливості.

Підготувати усні відповіді на запитання.

Знати відповіді на контрольні питання до теми.

Контрольні запитання:

1. «Руська Правда»: редакції, час створення та зміст.
2. Назвіть основні ознаки літописів.
3. «Повість минулих літ» як пам'ятка літописання.

4. Особливості хронології Галицько-Волинського літопису.

Практичні завдання:

Опрацювати терміни та поняття: літописи, літописні зводи, наративні джерела, хроніки, агіографія, оповідні (наративні) історичні, приватноправові акти, публічно-правові акти, дипломатика, писемні джерела.

Опрацювати «Руську правду» і охарактеризувати правове становище різних верств населення Русі-України.

Література

(1, 2, 3, 4, 5, 8, 17, 21, 22)

Тема 6. Джерела литовсько-польської доби та Гетьманщини.

План

1. Документальні джерела.
2. Літописання литовсько-польської доби.
3. Записки іноземців як джерела з історії України.
4. Законодавчі та правові пам'ятки з історії Гетьманщини. Актові джерела.
5. Джерела статистичного характеру.
6. Козацьке літописання.
7. Джерела особистого походження з історії України II половини XVII – XVIII ст.

Підготувати усні відповіді на запитання.

Знати відповіді на контрольні питання до теми.

Контрольні запитання:

1. У чому полягають роль та значення актів і діловодної документації?

2. Литовські статuti 1529, 1566 та 1588 р.
3. Документи Литовської метрики: склад та характеристика найважливіших комплексів.
4. Руска метрика.
5. Архів Коша Запорізької Січі як зібрання документальних джерел.
6. «Устава на волоки» 1557 р.
7. Охарактеризуйте основні статистичні джерела. «Рум'янцевський опис».
8. Чим відрізняються козацькі літописи від княжих?

Практичні завдання:

Опрацювати терміни та поняття: документ, документальні історичні джерела, духовна грамота, епістолярії, закладна грамота, законодавчі акти (джерела), історичний акт, компут, конституція, купча грамота, люстрації, маніфест, мемуари, мемуаристика, оповідні (наративні) історичні джерела, писемні джерела, ревізія, рескрипт, роздільна грамота, статистика, указ, універсали, уставні грамоти.

Опрацювати: «Опис України» Г. Боплана, козацькі літописи Самовидця, С. Величка, Г. Грабянки.

Література

(1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 29, 30)

Тема 7. Джерела з історії України ХІХ – поч. ХХІ ст.

План

1. Джерела з історії України ХІХ – початку ХХ ст. (джерела офіційного походження з історії України, статистичні джерела, періодика та мемуаристика).

2. Основний комплекс джерел з історії Української національно-демократичної революції (1917-1921 рр.).
3. Джерела з історії України радянського періоду.
4. Джерела з історії України доби незалежності.

Підготувати усні відповіді на запитання.

Знати відповіді на контрольні питання до теми.

Контрольні запитання:

1. Джерела офіційного походження з історії України XIX – початку XX ст.
2. Законодавчі акти Центральної Ради.
3. Мемуаристика Національно-демократичної революції 1917-1921 рр.
4. Документальні джерела радянського періоду.
5. Конституція України як джерело.

Практичні завдання:

Опрацювати терміни та поняття: автобіографія, епістолярні джерела, есеїстика, листівки, некролог, оповідні джерела, особові (нарративні) джерела, плакати, прокламації, публіцистика, спогади, щоденники.

Опрацювати «Спогади» П. Скоропадського.

Література

(1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 14, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 28)

Рекомендована література

Основна література

1. Воронов В. І. Джерелознавство історії України. Дніпропетровськ, 2003. 336 с.
2. Історичне джерелознавство / Кер. авт. кол. Я. С. Калакура. Київ, 2017. 512 с.
3. Макарчук С. Джерелознавство історії України. Львів, 2008. 512 с.
4. Міронова І. С. Історичне джерелознавство та українська археографія. Миколаїв, 2017. 208 с.

Додаткова література

5. Антонович В. Б. Лекції з джерелознавства / Ред. М. Ковальський. Острог-Нью-Йорк, 2003.
6. Архів Коша Нової Січі. Корпус документів 1734-1775 рр. Упор. Л. Гісцова та ін. Київ, 2000. Т.2. 752 с.
7. Архів Української Народної Республіки. Міністерство закордонних справ. Посольство в Німеччині. Частина 1. Кореспонденція Федора Штайнгеля, Миколи Порша, Романа Стоцького та звіти Дипломатичного відділу (липень 1918 – березень 1923) / Упоряд. В. Кавунник. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2021. 844 с.
8. Богдашина О. М. Джерелознавство історії України: теорія, методика, історія. Харків, 2005. 192 с.
9. Боплан Г. Л. Опис України. Київ, 1990.
10. Величко С. Літопис. Київ, 1991. 642 с.
11. Віденський архів гетьманського роду Розумовських. Упорядкування, передмова, коментарі, додатки, ілюстрації С.П. Потапенко. Т.2. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. 2020. 360 с.

12. Геродот із Галікарнасу. Найдавніший опис України з V століття перед Христом. Передм. Ю. Хорунжого. Київ, 1992.
13. Грушевський М. Щоденник (1888-1894 pp.). Київ, 1997.
14. Джерелознавство історії України : довідник / ред. М. А. Варшавчика. Київ, 1998. 212 с.
15. Доній О., Синельников О. Історія України мовою документів і фактів. 1998-1999. Київ, 1999.
16. Друковані та електронні засоби масової інформації України. Ч.1 Газети. Кн.1,2. Ч.2. Журнали. Київ, 2000.
17. Зашкільняк Л. Методологія історії: від найдавніших часів до сучасності. Львів, 1999.
18. Інвентарі палаців і дворів на передмістях Львова кінця XVII – XVIII ст. Упорядник А. Фелонюк. Львів : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського: Львівське відділення. 2021. 320 с.
19. Інвентар острозьких маєтностей 1620 р. Володіння князів Острозьких на Волині. (За інвентарем 1620 р.) / Упор. І. Ворончук. Київ, Старокостянтинів. 2001.
20. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. Київ, 1992.
21. Лукашевич О. А., Манжула К. В. Хрестоматія з теоретичного джерелознавства. Кіровоград, 1998.
22. Макарчук С. Писемні джерела з історії України : курс лекцій. Львів, 1999.
23. Мальченко О. Інформаційний потенціал гарматних стволів XV – початку XIX ст. Київ : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. 2021. 604 с.
24. Моторин Р. М. Міжнародна статистика. Організація та методологія: підручник. Київ, 2019. 456 с.
25. Підгасцький В. В. Основи теорії та методології джерелознавства з історії України XX ст. : навчальний посібник для історичних факультетів. Дніпропетровськ,

2001.

26. Рігельман О. Літописна відповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. Київ, 1994.

27. Січинський В. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. Київ, 1992.

28. Скоропадський П. Спомини. Київ, 1992. 112 с.

29. Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. Київ, 1992.

30. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у 2 т. / Упоряд. В. Верстюк та ін. Київ, 1996-1997.

31. Шевальє П. Історія війни проти Польщі. Київ, 1993. 224 с.

Інтернет-ресурси

Електронна бібліотека давньої української літератури

<http://litopys.org.ua/mainf.htm>

Електронна бібліотека Інституту історії НАН України (<https://cutt.ly/rUoDmLQ>).

Інститут української археології та джерелознавства НАН України

http://archeos.org.ua/?page_id=67

Багатоцільовий український сайт для науки та освіти «Мислене дерево»

<https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources.html>

Євроінтеграційний портал (<https://eu-ua.kmu.gov.ua/>)

Архів української періодики

<https://libraria.ua/numbers/920/>

Євроінтеграційний портал країн Європи (<https://www.goethe.de/ins/ua/prj/eur/mit/tsc/ukindex.htm>).

www.fordham.edu/halsall/ancient/asbookfull.html